

Справа «Андреєва проти Латвії» ("Andrejeva v. Latvia")¹

У рішенні, ухваленому 18 лютого 2009 року у справі «Андреєва проти Латвії», Суд постановив, що:

- було порушено ст. 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності) стосовно відмови латвійськими судами призначити заявниці пенсію за віком на тій підставі, що вона не мала латвійського громадянства;
- мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції (право на справедливий судовий розгляд)².

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявниці 5 000 євро на відшкодування матеріальної шкоди та 1 500 євро на відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявниця п. Наталія Андреєва, 1942 р. н., протягом останніх 54 років проживає у Латвії. Спершу вона мала радянське громадянство, а після розпаду СРСР їй було надано статус особи без громадянства, яка постійно проживає у Латвії. Перед виходом на пенсію п. Андреєва працювала на підприємстві для утилізації відходів у м. Олайне (Латвія), яке до 1991 року перебувало в управлінні Міністерства хімічної промисловості СРСР.

Справа стосувалася скарги заявниці на те, що внаслідок застосування перехідних положень закону Латвії «Про державні пенсії» в її трудовому стажі не були враховані 17 років праці на зазначеному підприємстві.

Заявниця вперше прибула на територію Латвії у 1954 році, у віці 12 років. У 1966 році вона почала працювати на хімічних підприємствах м. Олайне. У 1973 році її призначили на роботу у місцевому регіональному відділі Управління охорони навколишнього середовища при Міністерстві хімічної промисловості СРСР. До 1981 року заявниця перебувала в управлінні державного підприємства, керівництво якого знаходилось у Києві. Опісля вона почала працювати у підрозділі цього ж підприємства, управління яким здійснювалось з Москви. Хоча заробітна плата заявниці виплачувалась безготівковим способом через поштові відділення спершу з Києва, а потім з Москви, зміна її керівництва не призвела до значної зміни її умов праці, оскільки вона продовжувала й надалі виконувати свої обов'язки на підприємстві для утилізації відходів у м. Олайне.

21 листопада 1990 року після проголошення незалежності Латвії Управління охорони навколишнього середовища було ліквідоване, а

¹ Повний текст рішення у справі див. на сайті www.echr.coe.int

² Рішення є остаточним відповідно до вимог ч. 1 ст. 44 Конвенції. (Прим. перекладачів)

заявниця потрапила у безпосереднє підпорядкування керівництву підприємства.

Після виходу на пенсію у 1997 році п. Андрєєва звернулася до місцевого управління соціального страхування з проханням вирахувати розмір її пенсії. Її поінформували, що згідно з першим параграфом перехідних положень закону Латвії «Про державні пенсії» іноземним громадянам чи особам без громадянства, які проживали на території Латвії станом на 1 січня 1991 року, у трудовий стаж при встановленні пенсії зараховується лише період праці у Латвії. Оскільки заявниця з 1 січня 1973 року до 21 листопада 1990 року приймалась на роботу керівниками підприємств, які знаходились у м. Києві та у м. Москві, управління соціального страхування нарахувало їй пенсію без врахування її роботи у зазначений період часу. Унаслідок цього їй була нарахована пенсія у розмірі лише 20 латвійських лат (приблизно 35 євро).

Пані Андрєєва безуспішно подавала адміністративні та судові скарги. Урешті-решт 6 жовтня 1999 року позов заявниці до Верховного суду Латвії був відхилений. Верховний суд підтримав рішення місцевих судів про те, що період, протягом якого заявниця працювала на українських та російських підприємствах, не може братись до уваги при обчисленні її пенсії. Більше того, оскільки працедавці п. Андрєєвої не були платниками податків у Латвії, у заявниці не було підстав користуватись латвійською програмою обов'язкового соціального страхування.

Заявниця попросила повторно заслухати її справу, оскільки вона не змогла бути присутньою на слуханні 6 жовтня 1999 року через те, що воно розпочалось раніше, ніж було заплановане. Але й це її прохання було відхилене.

У лютому 2000 року заявницю поінформували про те, що на основі домовленостей, досягнутих між Литвою та Україною, її пенсію перерахували, взявши до уваги й ті роки, коли вона працювала під на державному підприємстві, керівництво якого знаходилось в Україні.

Зміст рішення Суду

Посилаючись на ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, заявниця скаржилась на те, що латвійські органи влади, відмовляючись надати їй державну пенсію за роки праці у колишньому Радянському Союзі, дискримінували її у здійсненні нею своїх матеріальних прав. Також вона скаржилась на те, що слухання справи 6 жовтня 1999 року було проведене раніше, ніж планувалось, через що вона не змогла взяти в ньому участь. При цьому п. Андрєєва посилалась на ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Суд нагадав, що оскільки заявниця скаржилась на наявність дискримінаційного ставлення до неї, обов'язком Уряду було довести те, що таке ставлення було виправданим.

Суд зауважив, що національні суди у 1999 році у своїх рішеннях встановили, що відповідно до закону «Про державні пенсії» праця заявниці на підприємстві, яке було утворене за межами Латвії (попри те, що ця робота виконувалась на латвійській території), не означає, що п. Андреева «працювала на території Латвії». Сторони не дійшли згоди стосовно того, чи таке тлумачення закону було розсудливим або ж було явно довільним. Суд вирішив окремо не досліджувати це питання.

Суд дійшов висновку, що розбіжності у поводженні із заявницею переслідували принаймні одну законну ціль, яка не суперечила загальній меті Конвенції, – захист економічної системи країни.

Сторони погодились, що якщо би заявниця отримала латвійське громадянство, вона б автоматично отримала пенсію, яка б враховувала весь її трудовий стаж. Однак Суд вважає, що задля того, аби не суперечити Конвенції, повинні існувати більш вагомні обставини, які би могли виправдати різне ставлення до заявниці, що базувалося лише на відсутності у неї латвійського громадянства. Суд не знайшов таких обставин у цій справі. По-перше, не було встановлено, що правове становище заявниці не відповідало іншим законодавчим вимогам, які би надавали їй право на пенсію за всі роки її праці. А тому вона опинилась у аналогічній ситуації з тими особами, які мали ідентичну чи схожу кар'єру, але після 1991 року все ж набули громадянство Латвії. По-друге, не було надано жодних доказів того, що у радянські часи існувало будь-яке неоднакове ставлення до різних національностей колишнього СРСР у стосовно нарахування їм пенсій. По-третє, Суд зауважив, що заявниця не є громадянкою будь-якої іншої країни; вона має статус «особи без громадянства, яка постійно проживає у Латвії», а тому Латвія є єдиною державою, з якою вона мала стабільні правові зв'язки і яка об'єктивно могла взяти на себе відповідальність за соціальне забезпечення заявниці.

За цих умов аргументи, надані латвійським Урядом, були недостатніми, аби довести те, що застосовані уповноваженими органами засоби були пропорційними переслідуваній цілі.

Уряд притримується думки, що врахування періодів зайнятості було, по суті справи, питанням, яке мало врегульовуватись шляхом укладення двосторонніх міждержавних договорів. Суд, усвідомлюючи важливість таких договорів, все ж нагадав, що ратифікуючи Конвенцію, Латвія взяла на себе обов'язок гарантувати «кожному, хто перебуває під її юрисдикцією», права і свободи, визначені в ній. Відтак, Латвія не може бути звільнена від відповідальності за ст. 14 Конвенції на тій підставі, що нею не було укладено міждержавних угод з Україною та Росією. Також Суд не може погодитись з твердженням Уряду про те, що заявниці достатньо набути латвійське громадянство шляхом натуралізації, аби отримати пенсію у повному розмірі. Заборона дискримінації у ст. 14 Конвенції має значення лише за умов, коли персональна ситуація заявника

буде аналізуватись з огляду на ті обставини, які мали місце під час їх оскарження. Тому Суд постановив, що мало місце порушення ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

Суд зазначив, з-поміж іншого, що апеляція була подана до Верховного суду не заявницею чи її юристом, а прокурором, який працював при окружному суді м. Риги. Уряд доводив, що позиція державного прокурора була сприятливою стосовно заявниці, а це давало суду можливість обійтись без її особистої присутності на судовому засіданні. Суд не був переконаний таким аргументом та зазначив, що за латвійським законодавством державний прокурор не може представляти чи замінювати будь-яку сторону в судовому засіданні. Пані Андрєєва була стороною в адміністративному процесі, який регулювався Цивільно-процесуальним законом та був розпочатий на її вимогу. Відтак заявниці, як головній діючій особі на цих слуханнях, повинні були бути забезпечені всі гарантії, які передбачаються принципом змагальності судового процесу.

Отож Суд дійшов висновку про те, що подання прокуратурою апеляційної скарги обмежувало право заявниці бути присутньою на слуханні своєї справи, а тому мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції.